

מכתב לרגל קבלת רב לקהילה מאת הגאון הרוגוצ'ובר

פרשת הצלת חידושי תורתו ותשובותיו של הגאון רבי יוסף רוזין הרוגוצ'ובר זצ"ל ע"י בתו הרבנית רחל ציטרון הי"ד זכתה לסיקור במספר מקומות¹. לאחר מות אביה נסעה הרבנית רחל ציטרון, אלמנת הרב ישראל אבא ציטרון שכינה כרבה של פתח תקווה בין השנים תר"ע-תרפ"ז, לדווינסק, על מנת להוציא לאור את כתביו. ידידיה ניסו להניאה מכך, מפני שכבר אז המצב באירופה היה מתוח, אולם היא לא שעתה לדבריהם באומרה שהיא נושאת באחריות על כתבי אביה שלא יאבדו. בעזרת הרב ישראל אלטר ספרן-פוקס ששימש בקודש תחת אביה כרבה של קהילת החסידים בדווינסק², התחילה במאמצים לגייס את הכספים לשם ביצוע משימה זו. אכן, בשנת ת"ש, לפני כניסת הגרמנים, הספיקה הרבנית להוציא לאור קובץ אחד של תשובות צפנת פענח בשני חלקים. מתחילת חורף ת"ש החליטו הרבנית ציטרון והרב ספרן-פוקס לצלם את כתבי היד של הרוגוצ'ובר, ולשלוח את התצלומים הזעירים כל שבועיים בצירוף חבילות שונות של כתבים אל הרב צבי הירש ספרן, קרובו של הרב ישראל אלטר-ספרן שהתגורר בברונקס, ארה"ב. כמעט שנתיים נמשך הדבר, עד המשלוח האחרון בסיון תש"א. הרבנית ציטרון נספתה בשואה.

על אף מאמצי הרבים לא הצליחה משפחת הרב ספרן למצוא מי שיוציא את כתבי הרוגוצ'ובר, שכן פענוחם היה קשה למדי, ורק תלמידי חכמים מובהקים יכלו לקרוא ולהבין את דקות דבריו. רק בשנת תשט"ו, בפגישה אקראית בין הרב מנחם מנדל כשר ובני משפחתו של הרב ספרן, הסכים הרב כשר לקבל על עצמו את המשימה, ויחד עם הרב בלקין נשיא ישיבה אוניברסיטה הקימו את מכון "צפנת פענח". משפחת הרב ספרן מסרה לידיהם את כתבי היד, והם יצאו לאור בכמה כרכים.

המכתבים דלהלן נמצאו בעזבונו של הרב צבי ספרן, והם היו כנראה חלק מהכתבים שהגיעו אליו מידי הרב ישראל אלטר ספרן-פוקס. כאן המקום להודות ליורשי הרב זאב ספרן, בנו של הרב צבי ספרן, מר צבי אריק ספרן ומר אברהם חיים מלק, שאיפשרו את פרסום המכתב.

1 המקור הוא דברי הרב מנחם מנדל כשר בהקדמה לספר צפנת פענח על מסכת מכות עמ' ג (ירושלים, תשי"ט). ראה עוד בשבועון משפחה כ"ג סיון תשס"ח עמ' 53-50. בספרי "חידושי הרב ציטרון קטרוני, רבה של פתח תקווה תר"ע-תרפ"ז", שיצא לאור לאחרונה, הרחבתי בפרשה זו, ושם חשפתי את מכתבו של בעל ה'דבר אברהם' לרבנית ציטרון המדרבן אותה להוציא את הכתבים, וכן את מכתביה של הרבנית ציטרון לגרי"א הנקין בענין זה.

2 ראה עליו במאמרו של ד"ר הלל זיידמן בקובץ אלה אזכרה כרך א, נ"י תשט"ז, עמ' 322-328.

הרב אהרן דוד יפה נודע בשם "העילוי ממליטופול". נולד בתרמ"ט, למד בישיבת סלובודקה והיה מבחירי תלמידיה. הוא מוזכר בספר דבר אברהם ח"א סי' כח. נספה בשואה אחר שעבר התעללות ע"י הליטאים. בספרה של רבקה בלאו טייץ מסופר³: "הרב מאיר שמחה היה זקוק לעזרה בעריכת פרסומיו. הרב פנחס טייץ נועץ בעניין זה עם הרב יצחק שר בישיבה בסלובודקה, וביקש מהאברך הרב אברהם [!] דוד יפה לעבוד עם המחבר הנכבד. הרב מאיר שמחה היה מרוצה מעוזרו הצעיר, בחן אותו והסמיכו לרבנות, וזה היה שכרו היחיד שביקש הרב אברהם על עמלו. הרב מאיר שמחה הלך לעולמו בטרם נדפס חיבורו (=משך חכמה, והחלק האחרון של אור שמח), אולם הרב מנחם מנדל זק, רבה הראשי של ריגה, הוציא לאור את המהדורה הראשונה של "משך חכמה" בתוך שנה מעת הסתלקותו. הרב יפה לא רשם את עצמו כעורך. לימים כשמישהו ציטט את משך חכמה היה הרב טייץ מזכיר את תרומתו של הרב אברהם יפה". אין ספק שהכוונה היא לרב אהרן דוד יפה הנ"ל, ונפלה טעות בשמו בזכרונותיה של הגב' רבקה בלאו טייץ⁴. פתחתי כאן את ההפניות והציונים בתוך דבריו של הרונצ'ובר, ואני מגישם לציבור הלומדים בגליון זה של 'המעין' כמעט שמונים שנה אחרי שנכתבו.

אהרן דוד ב"ר יצחק יפה
הרב דקאשעדרי (ליטא)

בעז"ה יום כח לחדש כסלו תרצ"א

כבוד רבינו רבן של כל בני הגולה כחד מן קדמאי יוסף ראזין אב"ד דווינסק שליט"א.

אחש"ה. אתכבד להודיע כי בע"ה נתקבלתי לרב בעיר קאשעדרי, ומאוד יחלתי לקבל ברכתו. ודאי זוכר הדר גאונו אותי, כי לפני שנים אחדות הייתי בדווינסק בביתו של המנוח ר' מאיר שמחה זצ"ל לסייע בהעתקת חלק האחרון של אור שמח, והייתי בא כמעט בכל יום לשמוע תורתו. בקשתי לשלוח לי את צפנת פענח שנדפס עכשיו, ותו"מ ב"נ [=ותיכף ומיד בלי נדר] אשלח מחירו.

מאוד אבקש את כבוד גאונו, שאם יואיל לשלוח לי ברכתו נא ואנא לכתוב במכתב ולצוות על עושי רצונו להעתיקה למען אוכל להראותה לאנשי עדתי הקדושה, כי כת"י קדשו על הגלויא קשה מאד למי שאינו רגיל⁵.
ובזה אסיים בברכה.

- 3 "ושמחת בחיך - תולדותיו וחזונו של הרב מרדכי פינחס טייץ", ירושלים 2006, עמ' 26.
- 4 הגב' בלאו טייץ הסכימה בשיחה טלפונית עמי שנפלה כאן טעות, ואמרה שהדבר יתוקן במהדורות הבאות של ספרה.
- 5 יתכן שזו הסיבה שהמקור נשאר בבית הרב ונשלח עם שאר כתביו לארה"ב.

שלום ומז"ט להרב החריף ובקי משנתו זך ונקי כמהו"ר ר' אהרן דוד נ"י אשר הורם להיות רב דעיר קאשעדארי.

ומבואר בירש' תענית פ"ב דאב"ד נקרא בגדר כלה, כלה בחופתה זה אב"ד⁶. ומבימות דף ס"ג ע"ב⁷ וקידושין דף ב' ע"ב⁸ דתורה נקראת בשם אשת חייל. ולכך בכתובות דף י"ז ע"א מביא דכי היכי דצריך לומר לכלה ביום חופתה כן צ"ל לרב בזמן שסומכין אותו⁹. ומבואר בהקדמה לבעל ה"ג בשם מדרש, דהתורה צריכה לגדלת שיקלע אותה ותהיא יעלת חן¹⁰. וכמבואר ירש' ע"ז פ"א ה"ט דקליעה שמקלעין היה חן ואסור לישראל לעשות כן לעכו"ם¹¹. ולכך יוסף היה נושא חן בשביל שהיה מסלסל בשערו דהיה נזיר כמבוא' שבת דף קל"ט¹², וצריך לסלסל בשערו כמבוא' רפ"א דנזיר ובתוספ' שם¹³ וכ"מ. וכן כתב הרמב"ם בהל' בימ"ק ספ"א דישאל' פרוע ראש ג"כ אסור ליכנס לעזרה עד שיעשה ראשו מחלפת¹⁴. וכן

- 6 ירושלמי תענית פ"ב ה"א: כתיב, יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה. יצא חתן מחדרו זה ארון, וכלה מחופתה זה התורה. דבר אחר: יצא חתן מחדרו זה הנשיא, וכלה מחופתה אב בית דין.
- 7 ואמר רבא: בא וראה כמה טובה אשה טובה וכמה רעה אשה רעה, כמה טובה אשה טובה - דכתיב: מצא אשה מצא טוב, אי בגוה משתעי קרא, כמה טובה אשה טובה שהכתוב משבחה, אי בתורה משתעי קרא, כמה טובה אשה טובה שהתורה נמשלה בה.
- 8 תורה איקרי לשון נקבה, דכתיב: תורת ה' תמימה משיבת נפש.
- 9 כי אתא רב דימי אמר, הכי משרו קמי כלתא במערבא: לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן. כי סמכו רבנן לרבי זירא, שרו ליה הכי: לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן.
- 10 הקדמה להלכות גדולות: אמר לה החסד (לתורה), אף על פי שקדמת אותי צריכה את אותי שבשבילי נברא העולם, שנאמר (ותהלים פט, ג) כי אמרתי עולם חסד יבנה תכין אמונתך בהם. למה הדבר דומה? לאשה נאה ומשובחת אלא שצריכה לגודלת שתקשט אותה, כך אמר החסד לתורה. פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה (משלי לא, כו). וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד... דבר אחר תורה שלא ללמדה זו היא תורה שאינה של חסד תורה ללמדה זו תורה של חסד.
- 11 רבי שמעון רבי אבהו בשם ר' יוסי בר חנינה גודלת ישראל לא תגדל את הנכרית משם לא תתן עליהם חן.
- 12 שבת קלט, א: ואמר רב מלאי משום רבי יצחק מגדלאה: מיום שפירש יוסף מאחיו לא טעם טעם יין, דכתיב: ולקדקד נזיר אחיו. רבי יוסי ברבי חנינא אמר: אף הן לא טעמו טעם יין, דכתיב: וישתו וישכרו עמו, מכלל דעד האידינא לא.
- 13 נזיר ב, א: כל כינויי נזירות כנזירות... הריני כזה, הריני מסלסל, הריני מכלכל, הרי עלי לשלח פרע - הרי זה נזיר. ובתוס' ד"ה הריני: הני לאו ידות נזירות נינהו דאם כן ליתנינהו לעיל בהדי ידות, אלא כיון דגמר דבורו אלא שלא פירש להדיא אנזירות ואנן הוא דמפרשין דיבוריה, משמע דנזירות בא לומר כי אמר הני לשונות ותפיס בשעריה כדמפרש בגמרא.
- 14 רמב"ם ביאת המקדש פ"א הי"ז: וכן אסור לכל אדם בין כהן בין ישראל להכנס למקדש כולו מתחילת עזרת ישראל ולפנים כשהוא שתוי יין או שכור או פרוע ראש דרך ניול או קרוע בגדים, אע"פ שאינו באזהרה, שאין זה כבוד ומורא לבית הגדול והקדוש שיכנס בו

בנזיר דף נ"ט ע"א דס"ל לר"נ דנזיר מותר לתקן בתיקוני אשה¹⁵ דהינו קליעה, עי' שבת דף צ"ד ע"ב¹⁶ ומ"ק דף ט ע"ב בזה¹⁷. ולכך מבואר במגילה דף ט"ו דאסתר נקראת הדסה¹⁸, עי' סוכה דף ל"ב ע"ב קלוע¹⁹. וסתם קלוע הוא ג' כמבואר בירש' סוף שקלים²⁰, ושבתי דף ס"ד²¹, ובראב"ד מס' עדיות²², וכל גדול הוא מג' עי' מנחות בתוס' דף ל"ח²³ ודף מ"א²⁴ וכ"מ בש"ס. וזה ר"ל הבה"ג הנ"ל דתורה אף שקדמה

מנוול, אבל ישראל שגדל שערו עד שנעשה מחלפת ולא היה דרך ניוול הרי זה מותר להכנס לעזרת ישראל.

15 ולא ילבש גבר שמלת אשה - שלא יתקן איש בתיקוני אשה. אמר רב נחמן: בנזיר מותר. ולית הילכתא כוותיה.

16 שבת צד, ב: ומודים חכמים לרבי אליעזר במלקט לבנות מתוך שחורות, שאפילו אחת חייב. ודבר זה אף בחול אסור, משום שנאמר לא ילבש גבר שמלת אשה.

17 ועושה אשה תכשיטיה. תנו רבנן: אלו הן תכשיטי נשים: כוחלת, ופוקסת, ומעבירה (סרק) על פניה, ואיכא דאמרי: מעברת סרק על פניה של מטה.

18 כוונת הגאון אינה ברורה. במגילה יג, א: בן עזאי אומר, אסתר לא ארוכה ולא קצרה היתה אלא בינונית, כהדסה. רבי יהושע בן קרחה אמר: אסתר ירקרוקת היתה, וחוט של חסד משוך עליה; ואילו במגילה טו, א: תנו רבנן: ארבע נשים יפיפיות היו בעולם: שרה רחב ואביגיל ואסתר. ולמאן דאמר אסתר ירקרוקת היתה - מפיק אסתר ומעייל ושתני; ואולי כוונתו לדברי הגמ' שם ע"ב: ויהי כראות המלך את אסתר המלכה, אמר רבי יוחנן: שלשה מלאכי השרת נזדמנו לה באותה שעה: אחד שהגביה את צוארה, ואחד שמשך חוט של חסד עליה, ואחד שמתח את השרביט.

19 תנו רבנן: קלוע כמין קליעה ודומה לשלשלת - זהו הדס.

20 ירושלמי שקלים פ"ח ה"ב: תניא ארבעים ושמונה (חוטים) היו בכל נימא ונימא. אילו אמר חוט אחד כפול לשנים, קליעה לשלשה, שזור לששה, משזר לשנים עשר, ארבעה (מינין היו) מיכן הא ארבעין ותמניא.

21 שבת סד, א: מוסף שק על הבגד, אף על פי שאינו אריג - טמא. למאי חזי? אמר רבי יוחנן: שכן עני קולע שלש נימין ותולה בצואר בתו.

22 עדיות פ"ג מ"ד: כל הקליעות טהורות חוץ משל גליגין דברי ר' דוסא; וחכמים אומרים: כולם טמאות חוץ משל צמרים. ובראב"ד: לזה הפירוש (גלגילין - מין תכשיט) קשה הטעם לדברי חכמים, מה טעם כולם טמאות ומאי שנא של צמרים משאר קליעות? ואפשר לומר דקסברי רבנן כל דבר שהוא קלוע מג' חוטין דינו כארוג, דמה לי עם ארוג המחט ומה לי ארוג ביד, והקליעה מג' חוטין.

23 מנחות לח, א תוספות ד"ה התכלת: וא"ת ומנלן דבעינן ב' חוטין לבן וב' חוטין דתכלת, דילמא אנדילים קפיד קרא אפילו חד מהאי וג' מהאי?... ומיהו טעם זה דפתיל לא יתכן, דבפרק בא לו משמע וקיצץ דמקצץ אחד לשנים, והכא על כרחין לא משמע תרי, כדמוכח בספרי בפרשת [שלח] לך ובפרשת כי תצא, ועשו להם ציצית, שומע אני חוט אחד בפני עצמו, ת"ל גדילים, כמה גדילים נעשין, אין [גדיל] פחות משלשה חוטין - כדברי בית הלל. משמע דמפתיל לא הוה שמעינן אלא חד... וצריך לומר שחולק על הש"ס שלנו, דמשמע דחד מתכלת מהני.

24 מנחות מא, ב: ת"ר: כמה חוטין הוא נותן? ב"ש אומרים: ד', וב"ה אומרים: ג'. ובתוספות ד"ה בית שמאי: טעמא דבית שמאי ניחא כדדרשינן לעיל (דף לט, ב) גדיל שנים גדילים ד', אבל טעמא דבית הלל קשה... ור"ת פי' דמגדיל נפקא להו לבית הלל, דעבות מתורגם עובד גדילו.

על פי דברי רש"י ז"ל

אלה ואלו הן המצוות אשר צונו להן
ומה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו'
ועל מה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו'
והמה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו'
והמה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו'
והמה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו'
והמה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו'
והמה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו'

אם נראה שיש להם רצון להם
ועל מה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו'
ועל מה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו'
ועל מה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו'

P. Розыг мама 23.

מן סוכת אלו המצוות וכו' ומה שכתבנו וכו' ומה שכתבנו וכו'

לעולם שני אלפים שנה מ"מ צריכה לגדלת דהיינו חסד, וכמבוא' בסוטה דף מ"ט שעטרת חכמים עשרם²⁵ ע"ש.

לכן צריכים אנשי עיר קאשעמדאר שי' למז"ט לראות שיקלעו ויגדלו את הרב שלכם שיח', ותכף לת"ח ברכה כמבואר ברכות דף מ"ב ע"א²⁶. וזה מבואר בברכות דף נ"ז הרואה הדס בחלום נכסיו מצליחין²⁷ ע"ש. זה ר"ל הגמ' דכתובות דף י"ז ע"א דחד שיר היה לכלה ולסמיכה ע"כ דצריך שיהיה יעלת חן.

עכ"פ יתן השי"ת שיהיה למז"ט להרב שי' ולהקהל עדת ב"י שבועיר הנ"ל ולאריכות ימים, ונזכה אי"ה במהרה לגאולה אמיתית.

כ"ד ידידו וידיד כלאב"י שי'
יוסף ראזין רב דפה הנ"ל.

הנה מבואר בכ"מ דקי"ל כר"י ד"ת מעות קונות²⁸, והנה אם ירצה ליקח החיבור ויאיל לשלוח א' דאלאר, ואי"ה אשלח לו החיבור מכורד עם ההוצאות, כי כן המקח לרבנים מובהקים. ואם ישלח, ישלח על אדרעס של זוגתי הרבנית שתחי' רבקה ראזין

עי' סוטה דף מ"ט גבי עטרות דורד והדס²⁹ וגיטין דף 30³⁰ וכ"מ בזה, וזה חד גדר וכמ"ש.

ונראה לפי זה, דבית הלל דרשי גדילים הרי ששה, וכשנכפלו י"ב. ויתכן יותר דלא דריש גדילים, וכן משמע בספרי, ועשו להם, שומע אני יעשה אותן אחד בפני עצמו, תלמוד לומר גדילים, מכמה גדיל אחד נעשית אין פחות משלשה, דברי ב"ה. ב"ש אומרים ד' של תכלת ד' של צמר. (אכן) כי דייקת בה משמע דב"ה דרשי גדילים, ואכל גדיל קיימי, והשתא הויא דומיא דבית שמאי דאיירי בתכלת ובלבן.

25 סוטה מט, ב: משמת רבי אלעזר בן עזריה - בטלו עטרות חכמה, שעטרת חכמים עשרם. ונראה שמכאן כוונת הגאון לקליעתם של אנשי העיר, שגם הם צריכים לתת את חלקם לקליעה - לרב ותורתו.

26 דאמר רבי חייא בר אשי אמר רב, שלש תכיפות הן: תכף לסמיכה שחיטה, תכף לגאולה תפלה, תכף לנטילת ידים ברכה. אמר אביי, אף אנו נאמר: תכף לתלמידי חכמים ברכה, שנאמר: ויברכני ה' בגללך.

27 ברכות נז, א: הרואה הדס בחלום - נכסיו מצליחין לו, ואם אין לו נכסים - ירושה נופלת לו ממקום אחר. אמר עולא, ואמרי לה במתניתא תנא: והוא דחזא בכנייהו.

28 בבא מציעא מו, ב: סבר לה כרבי יוחנן, דאמר: דבר תורה מעות קונות; ודברי הגאון המחבר הם בדרך חידוד, וכונתו שיש לשלם תחילה על הספר.

29 על דברי המשנה סוטה מט, א: בפולמוס של אספסינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס. שנינו בגמ' ע"ב: אמר רב: לא שנו אלא של מלח וגפרית, אבל של הדס ושל ורד - מותר, ושמואל אומר: אף של הדס ושל ורד אסור.

30 גיטין ז, א: א"ל ריש גלותא לרב הונא: כלילא מנא לן דאסור? א"ל: מדרבנן, דתנן: בפולמוס של אספסינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס. אדהכי קם רב הונא לאפנויי, א"ל רב חסדא, קרא כתוב: כה אמר ה' אלהים הסר המצנפת והרם העטרה זאת לא זאת השפלה הגבה והגבוה השפיל, וכי מה ענין מצנפת אצל עטרה? אלא לומר לך: בזמן שמצנפת בראש כ"ג - עטרה בראש כל אדם, נסתלקה מצנפת מראש כ"ג - נסתלקה עטרה מראש כל אדם.